

Міністерство освіти і науки України
Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Muzyki
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Рівне – 2022

Редакційна колегія:

Сверлюк Я.В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту мистецтв РДГУ;
Олексюк О.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету ім. Бориса Грінченка;

Павелків Р.В. – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік АН ВШ України, перший проректор Рівненського державного гуманітарного університету;

Пелех Ю.В. – доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік Національної академії наук вищої освіти України, проректор з науково-педагогічної роботи, європейської інтеграції та інновацій;

Mirosław Dymon – Dr. hab., prof. Uniwersytet Rzeszowski Wydział Muzyki;

Лісова С.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Малафійк І.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та управління освітою Рівненського державного гуманітарного університету;

Дем'яничук О.Н. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання мистецьких дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Потапчук Т.М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Цюлюпа С.Д. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Крижановська Т.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Прокопович Т.Ю. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Радковська Л.М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Сверлюк Л.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра пісенно-хорової практики та постановки голосу Рівненського державного гуманітарного університету;

Филипчук М.С. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики Рівненського державного гуманітарного університету.

*Рекомендовано вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 28.04.2022 р.)*

Мистецька освіта та розвиток творчої особистості : зб. наук. пр. /
М 656 Uniwersytet Rzeszowski wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т,
Ін-т мистецтв. – Рівне : Волин. береги, 2022. – Вип. 8. – 192 с.

ISBN 978-966-416-932-2

Збірник наукових праць присвячений актуальним питанням професійної підготовки фахівців мистецького напрямку. Висвітлюються сучасні методологічні підходи розвитку творчої особистості студентів, охарактеризовано особливості музично-педагогічної діяльності.

Для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, науковців й працівників в галузі музичної педагогіки та мистецтвознавства.

УДК 7.071.5

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I.

Теорія і методологія мистецької освіти

<i>Крижановська Т.І.</i> До питання варіативності методики реалізації мистових ліній музичної освіти у початковій школі	5
<i>Крусь О.П.</i> Методологічні аспекти формування національної вихованості майбутніх учителів музики	10
<i>Кухар Я.О.</i> Особливості сакрального музикування за авторством М. Леонтовича	15
<i>Ногачевська І.В., Григорчук І.С.</i> Формування фахових компетентності студентів в процесі вивчення вокально-хорових дисциплін	22
<i>Парчук І.М., Гумінська О.О.</i> Методи розвитку навичок імпровізації учнів-піаністів ДМШ	28
<i>Пастушок Т.В.</i> Принципи формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу	35
<i>Сверлюк Я.В., Сверлюк Л.І.</i> Взаємодія диригента з творчим колективом як педагогічна проблема	41
<i>Якимчук С.Н.</i> Неперервність освіти студента-хормейстера як системне середовище формування особистості	49

РОЗДІЛ II.

Сучасні виміри мистецтвознавства

<i>Балаєва О.С.</i> Вараська музична школа, як один з основних осередків музичної культури Рівненського Полісся	55
<i>Столярчук Б.І.</i> Богдан Яремко – дослідник традиційних сопілкових інструментів і їх музики	60
<i>Даяк Ж.Ю., Бордун Н.Р.</i> Основні тенденції розвитку фортепіанного мистецтва Львівщини в контексті західноєвропейської музичної культури	65
<i>Гурин М.А.</i> Аматорське хорове виконавство м. Рівного на сучасному етапі національного культуротворення	73
<i>Димченко С.С., Савчин О.В.</i> Художні аспекти виконавської інтерпретації Концерту-поєми для баяна із симфонічним оркестром Альбіна Репнікова	78
<i>Димченко С.С.</i> Педагогічні погляди та диригентська майстерність Петра Свердлика	89
<i>Кривицька В.В.</i> Творча діяльність маестро П. Муравського на посаді художнього керівника державної хорової капели УРСР «Трембіта»	101
<i>Мельничук С.Ф.</i> Класичне музичне мистецтво та його фоновість в розрізі сучасної культури	105
<i>Остапчук М.М., Никон О.К.</i> Українське фортепіанне мистецтво у контексті розвитку вітчизняної музичної культури	112
<i>Осіпкіна Д.В.</i> Українське вокальне мистецтво: ключові аспекти становлення та розвитку	117
<i>Пастушенко А.С.</i> Родинно-побутова пісня, балада, як явище барокової культури	122
<i>Продан В.В.</i> Фортепіанна творчість Миколи Ластовецького в контексті розвитку української музичної культури	127

<i>Прокопович Т.Ю.</i> Столітній ювілей Миколи Лисенка в умовах ворожих ідеологій (за матеріалами воєнної преси).....	131
<i>Роговська В.О.</i> Стилiстичні особливості української сучасної хорової музики	136
<i>Харитон І.М.</i> Трансформація стражденного в системі координат культурової пісенної обрядовості української православної традиції.....	141
<i>Цапун Р.В.</i> Рокитнівщина: з фольклорної експедиції 1987 року.....	150

РОЗДІЛ III.

Методика музичного навчання і виховання

<i>Борщ К.О., Крижановська Т.І.</i> Розвиток художньої компетентності старшокласників методом творчого практикуму в курсі «Мистецтво»	158
<i>Василишин І.В., Гумінська О.О.</i> Методи та прийоми розвитку комунікативних навичок учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва.....	164
<i>Висоцька Д.С.</i> Музичний розвиток дітей з особливими освітніми потребами на уроках фортепіано	169
<i>Кулакевич А.В., Радковська Л.М.</i> Ретроспективний аналіз проблеми «слухання музики» в педагогічній теорії та практиці минулого.....	174
<i>Малей Я.Р., Радковська Л.М.</i> Нетрадиційні уроки як важливий аспект розвитку особистості школяра	179
<i>Тарчинська Ю.Г., Тарчинська І.Г., Ткачук А.О.</i> Вплив інформаційних технологій на мистецьку освіту	183
Про авторів	189

РОЗДІЛ І.

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 78 (07) : 373.5.016

Крижановська Т.І.

ДО ПИТАННЯ ВАРІАТИВНОСТІ МЕТОДИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТОВИХ ЛІНІЙ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація: У статті розглянуто варіанти педагогічної реалізації основних змістових ліній мистецької (музичної) освіти у початковій школі. Запропоновано полідіяльнісний та полімістецький підходи до процесу музичного розвитку дитини молодшого шкільного віку.

Ключові слова: змістові лінії музичної освіти, молодший школяр, музичний розвиток.

Annotation: The article considers the options for pedagogical implementation of the main content lines of art (music) education in primary school. Author proposes multi-activity and poly-artistic approaches to the process of musical development of primary school children.

Key words: semantic lines of music education, junior school child, musical development of a child.

Концепція «Нова українська школа» з огляду на гострі потреби сучасного суспільства, передбачаючи формування компетентностей, потрібних для успішної самореалізації особистості у суспільстві [1, с.7], акцентує увагу на важливості формування «учителя, який має свободу творчості ... розвивається професійно» [1, с.7], здатен зробити процес здобування знань цікавим, активним, творчим, отже, результативним.

Перші роки залучення дитини до навчальної діяльності є надзвичайно важливими, базовими щодо її подальшого психологічного розвитку. Вікова психологія (Б. Волков, Л. Виготський, М. Заброцький, Т. Перепелюк, Л. Яковлева та ін.) доводить: молодші школярі демонструють значну активність пізнавальних процесів, розвиток їх довільності та абстрактності, високу інтелектуалізацію психічної діяльності в цілому. Зокрема, щодо такої важливої характеристики як довільність, то Л. Виготський зазначав, що ця здібність формується на протязі усього молодшого шкільного віку, стаючи власним індивідуальним способом дій дитини [3, с.76]. Зрозуміло, що педагогічні прогалини у розвитку молодших школярів складно, іноді навіть неможливо надолужити у майбутньому. Наразі маємо на увазі

викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», зокрема його складової «Музичне мистецтво». Саме тут часто виникає протиріччя, що не дозволяє вчителю початкової школи ефективно реалізовувати потужний педагогічний потенціал музичного мистецтва. Іноді спостерігаємо невідповідність сучасних вимог до шкільного уроку музичного мистецтва та рівня фахової (музично-практичної) підготовленості вчителів молодших класів, у яких часто відсутня передуюча зво музична освіта (спеціалізована, домашня, самоосвіта), отже, є слабо сформованими виконавські вміння, музично-теоретичні знання, які, як відомо, засвоюються у музичній практиці. На жаль, іноді спостерігаємо картину: «не співаючий, не граючий вчитель мистецтва, зокрема музичного». Зазначені проблемні зони вимагають від вчителя особливо ретельного продумування «стратегії» уроку, варіювання шляхів реалізації освітніх завдань, тобто сприяння досягнення психологічної комфортності освітнього процесу.

Метою даної статті є накреслення ефективних шляхів реалізації основних змістових ліній на уроках музичного мистецтва в роботі вчителя початкової школи.

Зупинимось на окремих методичних аспектах процесу музичної (мистецької) освіти у початковій школі з точки урізноманітнення традиційних форм роботи, виділення векторів удосконалення процесу підготовки та творчого саморозвитку фахівців – вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти.

Як відомо, метою шкільної музичної освіти є музичний розвиток дитини. Це поняття у педагогічному контексті тлумачиться як системний процес кількісно-якісних змін у музичному досвіді особистості (Ю. Алієв, О. Апраксина, Н. Ветлугіна та ін.). Зокрема, Ю. Алієв вважає, що це «процес становлення в учня музичних здібностей, співочого голосу, знань і вмінь в області музики...; вдосконалення емоційної сфери учнів, виховання їх музичного... смаку, інтересу...до музики, бажання її слухати і виконувати» [2, с. 263]. Ряд науковців бачать метою уроків музичного мистецтва розвиток індивідуальної музичної культури як складової особистісної духовності і як результату особистісного музичного розвитку (Л.Безбородова, Д.Кабалевський, О.Ростовський, В.Черкасов та ін.), адже зазначена особистісна якість проявляється у розумінні музичного змісту, емоційному реагуванні на нього, проявах різноманітної музичної активності (сприймання, виконання, творчість). Реалізація зазначених варіантів мети музичної освіти згідно Типової освітньої програми (розробник – О.Я.Савченко) здійснюється за основними змістовими лініями, що відображають місію загальної мистецької (музичної) освіти. Це – «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво» [5, с. 51]. Зазначимо, що вказані змістові лінії не є простою альтернативою традиційним видам музичної діяльності. Вони як ґрунт формування усіх заявлених ключових компетентностей є моделюванням способів самостій-

ної реалізації особистості через мистецтво. Варіативність освітньої реалізації основних змістових ліній зумовлює їх комплексний щодо видів діяльності зміст.

Так, змістова лінія «художньо-творча діяльність» націлена на активізацію творчого потенціалу особистості через практичне освоєння основ мистецької (музичної) мови [5, с.51]. В умовах уроків музичного мистецтва мова йде про навчальну творчість, яка може здійснюватись на різних рівнях: наслідувальному, репродуктивно-творчому, імпровізаційному, інтерпретаційному, самостійно творчому. Важливо, щоб творчі завдання сприяли розкриттю теми уроку, отже, досягненню передбаченої мети. Наприклад, тема: «Мистецтво – чарівне вікно у світ. Осінні мелодії» (1 клас). може стати основою для засвоєння поняття «вальс». Нижче (табл. 1.1) наводимо приклади ефективних, на нашу думку, форм роботи, враховуючи особливості підготовки вчителя початкових класів.

Табл. 1.1

№	Рівень творчості	Форми роботи
1.	Наслідувальний	Слухання п'єси В.Косенка «Вальс». За зразком вчителя при повторному слуханні учні диригують, виконують танцювальні рухи.
2.	Репродуктивно-творчий «Поетичний вальс»	Декламування у метро-ритмі вальсу поезії А.Качана «Дошова осінь» та ін. поезій: <i>«Водить осінь хороводи, Під мелодію дощів На прогулянку виходять Парасолі і плащі».</i>
3.	Імпровізаційний: «Осінній експромт»	Поєднання декламування (інтонування на одному звукові) з імпровізуванням дощового супроводу (звучні жести або музикування на елементарних музичних інструментах), з ритмічними рухами. Учні по черзі пропонують власні варіанти імпровізації, клас повторює.
4.	Інтерпретаційний: «Осінній концерт»	Це власний, концертний варіант виконання образного твору. Звертається увага на образну виразність виконання (спів, декламація під музику, рухи під музику, демонстрація під музику елементів осіннього костюму тощо).
5.	Самостійна творчість «Осіннє вітання»	Створення ритмічно-поетичного чи музично-поетичного вітання осені в жанрі вальсу, наприклад: <i>«Здрастуй, осінь, здрастуй, клас. Дуже рада (радий) бачить вас».</i> <i>«Небо потемніло, листя пожовтіло, вітер нам його шурляє, це нас осінь так вітає».</i>

Наступна змістова лінія – «сприймання та інтерпретація мистецтва» націлена на осягнення цінностей, закладених у музичний твір, активізацію емоційного відгуку, розвиток у школярів вмінь сприймати, на доступному рівні аналізувати, інтерпретувати, оцінювати музичне мистецтво [5, с.51]. Орієнтуючи зазначену змістову лінію на цілісний музичний розвиток дитини, передбачаємо збагачення інтелектуальної, емоційної, практичної складових даного процесу. Процес сприймання музичного твору як домінуючий у зазначеній змістовій лінії передбачає певну етапність. Розглянемо окремі варіанти роботи учнів на прикладі сприймання у 1 класі твору «Танець Феї Драже» з балету «Лускунчик» П.І.Чайковського.

Вступна бесіда. Розповідь вчителя про Царство солодоців за мотивами казки Е.Гофмана «Лускунчик та мишачий король». Діти можуть пропонувати свої варіанти розвитку сюжету. Казкова форма розповіді сприяє активізації інтересу до запропонованого музичного твору, концентрує увагу дитини, націлюючи її на музичну образність. А це є дієвою передумовою посилення емоційного відгуку учня на музику.

Завдання до першого прослуховування твору: «Розкажіть, які особливості музичного твору переконують нас: це казкова музика? Спробуйте захопити своєю розповіддю товаришів, батьків». На даному етапі ми намагаємось сприяти розвитку вміння використовувати набуті музичні знання, тобто розуміти музичний зміст. Метод створення музичної картини, тобто опис дітьми своїх уявних образів, навіяних музичним твором, активізує навички вербальної інтерпретації, стимулює мисленнєву діяльність, процеси рефлексії, формує вміння пропонувати власну позицію.

Завдання для повторного прослуховування спрямовують роботу на формування практичної складової музичного розвитку дитини, зокрема діяльнісної інтерпретації музичного образу. Це можуть бути: різноваріантне відтворення ритму танцювальної мелодії феї Драже при допомозі складів, «танцю» на пуантах-пальчиках рук, методом «боді перкашн», коли діти вибирають найбільш адекватні звуки «тілесного барабану»; засобами елементарного інструментального музикування на трикутниках, дзвіночках, брязкальцях тощо. Прийом «танець-дзеркало» дозволяє школярам у процесі повторного прослуховування повторити за учнем-солістом запропоновані ним рухи. Прийом «ритмічний конструктор» передбачає викладання ритмічного малюнка, наприклад, при допомозі різнокольорових кружелець-драже.

Як бачимо, запропонована до музично-методичного аналізу вище вказана змістова лінія, при наявності домінанти – музичного сприймання-інтерпретації, у процесі реалізації може насичена іншими видами мистецької діяльності, що дозволяють різнобічно впливати на музичний розвиток молодшого школяра у розумовій, емоційній, практично-діяльнісній складових.

«Комунікація через мистецтво». Ця змістова лінія «націлена на соціалізацію учнів через мистецтво, усвідомлення ними... своїх мистецьких

досягнень і можливостей» [5, с.51]. Серед інших векторів вона передбачає розвиток уміння взаємодіяти з іншими через мистецтво [5, с.51]. Її реалізація можлива у різних формах діяльності як індивідуальних, так і колективних, наприклад, музично-виконавських (виконання пісень, музикування на елементарних музичних інструментах, рухи під музику тощо). Пропонуємо варіанти комунікації через мистецтво на основі роботи над піснею Ю.Рожавської, Л.Реви «Сонечко».

Демонстрація пісні може здійснюватись з образотворчими коментарями, коли окремі учні-«асистенти» супроводжують виконання малюнками-ілюстраціями на теми «сонечко», «хмарки», «усміхнена дитина». Таке незвичне виконання привертає увагу дітей, зацікавлює їх, робить музичний зміст більш доступним.

Бесіда про пісню відбувається у руслі теми: «Як потрібно виконувати даний твір, щоб він був зрозумілим, цікавим?». Діти спрямовуються на те, що пісню потрібно вивчити, виконати співацьки грамотно і образно з великою симпатією до персонажів.

Розучування пісні можна почати з декламації тексту з елементами співацького вправління. Це допоможе підготувати співацький апарат до роботи. Наприклад, фразу «*спало сонечко у річці*» можна завершити глибоким вдихом і повільним видихом; «*вранці вмилось у водичці*» – швидким повторенням складів «хлюп, хлюп...»; «*хмарочками утиралось*» – імітуємо вітер (рух хмар) «ш-ш-с-с-ш-ш»; «*травам, квітам посміхалось*» – «хі-хі-хі, ха-ха-ха» і т.д.

Присвячуючи урок сонечку («Сонячний урок»), на основі мелодії приспіву імпровізуємо вітання сонечку та ін. персонажам: «здраслуй, любе сонечко», «добрий день, горобчику», «привітаю подругу» тощо. Це дозволяє оптимізувати роботу над музичним текстом, водночас внести творчість у, на перший погляд, репродуктивну форму діяльності.

У процесі опанування музичного тексту використовуємо прийоми: «музичний регулювальник» (мануальний показ місцезнаходження звука задля точності інтонування); «сонячна мелодія» (графічно-образне відтворення мелодії, нотними знаками слугують великі (чверті) та малі (восьмі) зображення сонечка); «чую спів сусіда» (для активізації слухової уваги); «замкнули-відікнули» (пофразова вокалізація мелодії почергово відкритим і закритим ротом), «пливемо, стрибаємо» (для опанування звуковедення на стакато, легато); «Ознайомлення», «Пробудження», «Лускунчик», «Ямочка» та ін. (для формування артикуляційних навичок) [4, с.18].

На етапі досягнення виразного виконання твору вводимо прийоми «спів-театр» (елементарної театралізації); «концертний сюрприз» (створення рухових, драматичних ефектів); «співаємо-танцюємо» (пластичний супровід співу); «бачимо пісню» (створення просторових уявлень за Л. Гавриленко); «прикрасимо пісню» (жестом, мімікою, рухом тощо за Н.Гороховською); «сам собі режисер, костюмер», «зобрази пісню» (за М. Кашеєвою).

Запропоновані та інші форми роботи дозволяють вчителю початкових класів здійснити комплексний підхід до процесу реалізації основних змістових ліній музичної освіти, що є особливо бажаним у молодшому шкільному віці; зацентрувати педагогічну увагу на музичній та полімистецькій діяльності дітей. Поєднання різних видів мистецької діяльності (музичні сприймання, виконання, творчість) а також поліхудожня діяльність активізують сенсорне реагування, збагачуючи образи уяви, фантазії, поглиблюючи емоційне реагування дітей. Таким чином, ефективно реалізується багатогранна освітня мета з музичного розвитку дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> с.7.
2. Алиев Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 336 с.
3. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. М.: Юрайт, 2017. 199 с.
4. Маруфенко О. Теорія і практика формування вокально-артикуляційних навичок у школярів. Мистецтво та освіта. 2014. №3 (73). С.17 – 22.
5. Типова освітня програма початкової школи (Савченко О. Я. від 08.10.2019 року). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>.

УДК 37.035.6:784.4

Крусь О.П.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Анотація. У запропонованій статті розглядається проблема національного виховання майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості. Розкривається сутність і структура поняття національної сформованості особистості студента у процесі професійної підготовки.

Ключові слова. Національне виховання, народнопісенна творчість, національна свідомість.

Anotation. Article deals the problem future music with proposed teachers national education of folk-music creativity means. The essence and structure of the concept national formation personality student in the professional training process is revealed.

Keywords. National education, folk song creativity, national identity.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження визначає динаміка суспільних процесів в Україні, пов'язаних із прискореними темпами національної ідентифікації і самоідентифікації особистості, визнання

Наукове видання

**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА
ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Відповідальний за випуск
Сверлюк Ярослав Васильович

Технічний редактор
Віталій Власюк

*Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів,
висвітлені у збірнику.
За достовірність фактів, точність цитат та можливі помилки
повну відповідальність несуть автори опублікованих матеріалів.*

Підписано до друку 15.04.2022 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура «Times». Друк офсет. Ум. друк. арк. 11,16. Наклад 100 пр. Зам. 33.
Видавництво «Волинські береги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;
e-mail: oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано у друкарні видавництва «Волинські береги».